

УДК 050:94(477) "1917/1921"

Євген Шпаргало,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Висвітлення подій Української революції 1917–1921 рр. часописом «Вісті комбатанта»

Проаналізовано висвітлення подій Української революції 1917–1921 рр. на сторінках журналу «Вісті комбатанта», що зберігається у фондах відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. З'ясовано, що головним аспектом, на якому зосереджувались автори статей журналу, була переважно військова складова національно-визвольних змагань в Україні початку ХХ ст.

К л ю ч о в і с л о в а: відділ зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Українська революція 1917–1921 рр., «Вісті комбатанта», ветеранські організації української діаспори.

Питання Української революції 1917–1921 рр., яку в історіографії називають ще визвольними змаганнями, нині зумовлена не лише столітнім ювілеєм тих подій, а й нинішніми суспільними змінами, коли наш народ починає звільнятися від історичних міфів, які протягом десятиліть нав'язувалися ворожою пропагандою. За радянських часів ця тема подавалася в дуже негативному світлі, багато що замовчувалось, фальсифікувалось. Водночас діаспорою видавалося чимало публікацій про визвольні змагання. Цей період описувався як важливий етап історії України, коли вперше за кілька століть була спроба створити свою державу. Незважаючи на поразку у війні, події часів революції досліджувалися з різних сторін. Потрібно було розібратися в причинах початку тих подій, їх перебігу, а також у чинниках, що спричинили їх поразку. Писали про це як безпосередні учасники революції, так і вчені-дослідники з діаспори.

Після Другої світової війни здійнялася нова хвиля української еміграції. Вона вирізнялася великою кількістю тих, хто змушений був емігрувати з політичних мотивів. Не поверталися до України в них були поважні причини. Вони знали, що в СРСР до людей, які брали участь у визвольних змаганнях, або хоча б симпатизували їм, не було пощади, їх переслідували, піддавали ув'язненню, а то і фізичному знищенню. Це були і діячі часів визвольних змагань, і військовополонені, і ті, хто зазнав репресій у 20–30-х роках ХХ ст., а також ті, хто брав участь у війні на боці держав Осі. Згодом ці мігранти освоїлись у нових державах. Почали виникати різні об'єднання, засновувалися видавництва, видавалися газети і журнали. Одним з таких був журнал «Вісті комбатанта».

За роки незалежності відбулося переосмислення значення Української революції для національної

історії. Вийшло багато як загальних праць, так і досліджень окремих аспектів революції, визвольної боротьби нашого народу. Із загальних можна згадати «Нариси історії української революції 1917–1921 років» [1; 2], перевидані раніше заборонені праці та спогади учасників революції, дослідження їх життя, діяльності, зокрема В. Винниченка [4], С. Петлюри [5], М. Грушевського [6], П. Скоропадського [7] та ін. Досліджувалися теми державного будівництва [8], зовнішньої політики [9]. Розпочалося вивчення повстанських рухів та біографій отаманів, котрі їх очолювали [10]. Розробленню військової теми часів визвольних змагань сприяло перевидання фундаментальної праці Миколи Капустянського [11] – офіцера армії УНР, який обіймав у ній високі посади. Журнал «Вісті комбатанта» теж перестав бути забороненим на території України. Можна було вивчати й іншу літературу на військову тематику.

Журнал «Вісті комбатанта», що видавався українськими ветеранами, які опинилися в еміграції на території США і Канади, став надзвичайно популярним у незалежній Україні виданням для науковців, усіх, хто виявляв інтерес до військової тематики. Втім, досліджень змісту згаданого журналу в сучасній Україні не так багато. Із останніх можна згадати дослідження української військової символіки у працях В. Карпова, де «Вісті комбатанта» використовувалися для розкриття означеної теми [3]. У статті В. Карпова аналізуються події часів визвольних змагань у контексті розвитку військових символів українських армій того часу.

Мета статті – дослідити наявні у фонді відділу зарубіжної україніки НБУВ номери журналу «Вісті комбатанта» на предмет висвітлення теми Української революції 1917–1921 рр.

«Вісті комбатанта» – це кварталник, що видавався з 1961-го по 2014 р. ветеранськими ор-

ганізаціями українців Північної Америки: «Об'єднання бувших Вояків Українців в Америці», «Братство колишніх вояків Першої української дивізії УНА», «Українська стрілецька громада в Канаді», «Об'єднання колишніх вояків УПА», «Братство Українських січових стрільців». Як відомо, після поразки визвольних змагань 1917–1921 рр., а також після Другої світової війни багато українських солдатів і офіцерів опинилися в еміграції. Там і виникли організації ветеранів, деякі з них заснували свої друковані видання. «Вісті комбатанта» утворилися шляхом об'єднання двох таких видань: «Вістей», які видавалися «Братством колишніх вояків Першої української дивізії УНА» і «Голоса комбатанта» – «Об'єднанням бувших Вояків Українців в Америці». «Сутнє значення цієї події в тому, – писав редактор журналу Іван Кедрин-Рудницький, – що саме колишні вояки доказали у практиці, що вони таки мають почуття дійсності і знайшли в собі мужність зректися своїх партикулярних амбіцій, щоб кожна з отих організацій мала обов'язково «свій власний» журнал» (Вісті комбатанта. 1961. № 1–2. С. 5). Так відбулося об'єднання українських ветеранських організацій за кордоном.

Вищезгадані ветеранські організації 13 травня 1961 р. в Нью-Йорку уклали угоду, де були прописані принципи діяльності журналу. Сторони вирішили, що організації припиняють видавати свої окремі часописи і формують спільну редакцію. Третій пункт документа прописував так: «Журнал «Вісті Комбатанта» має бути загально-українським комбатантським періодиком і, як такий, не може заторкувати ніяких партійно-політичних справ» (Вісті комбатанта. 1961. № 1–2. С. 91). На той час в українській еміграції було багато політичних партій, відносини між якими залишали бажати кращого. Гетьманці виступали проти прибічників УНР, постійно конфліктували фракції ОУН, праві виступали проти лівих і навпаки. Не раз видавалися цілі книги, де одна сторона різко критикувала іншу, часто навіть за надуманими звинуваченнями. Це, звичайно, роз'єднувало українські сили, послаблювало їх можливості щодо політичної діяльності. Тому у першому ж номері журналу було заявлено: «...не можна на його сторінках пропагувати, поширювати, одобрювати ані опрокидувати політичні позиції будь-якого чи будь-якої з існуючих на еміграції українських середовищ, центрів, партій чи груп» (Вісті комбатанта. 1961. № 1–2. С. 91).

У 2014 р., за ініціативою Головної Управи Братства колишніх вояків 1-ї Української Дивізії Української Національної Армії, видання журналу

«Вісті комбатанта» припинилося. Причиною закриття стала необхідність змінити наповнення змісту у зв'язку із суспільно-політичними змінами, що відбулися в державі. Та й вік учасників ветеранських організацій, котрі утримували журнал, був вже досить поважний. Справу «Вістей» продовжив часопис «Гарт нації», який нині видається в Україні.

Квартальник друкував статті здебільшого на військову тему. Там подавалися матеріали про УПА, 1-шу дивізію Української Національної Армії (вона ж – дивізія «Галичина»), події обох світових воєн. Часто з'являлася аналітика стосовно тодішньої обстановки у світі – про «холодну війну». Достатньо помітне місце серед публікацій займали статті про визвольні змагання 1917–1921 рр. Цінності цим матеріалам додає те, що багато з них готувалися безпосередніми учасниками Української революції – як представниками командного складу, так і рядовими бійцями армій України того часу. Із таких, у першу чергу, слід згадати публікації політичних, військових діячів тих часів Я. Зозулі (1893–1984), В. Зарницького. У статті Я. Зозулі «Всеукраїнські Військові З'їзди 1917р.» розповідається про обставини, що призвели до такої активності серед мільйонів солдатів армії колишньої імперії. Коли Тимчасовий уряд своїм указом дозволив військовим частинам обирати комітети солдатських депутатів, цим правом почали активно користуватися. Однак, попри всі масові заходи з великою кількістю делегатів, формування боездатних збройних сил УНР не відбулося. Це показала нездатність українізованих військових частин зупинити наступ більшовиків на початку 1918 р. На цьому й наголошує у своїх висновках Я. Зозуля: «В найкритичнішому моменті показалося, що вояки з російської армії були ненадійними і відмовлялися вести війну з москалями. Тільки добровольці могли розуміти й бажати української держави» (Вісті комбатанта. 1967. № 4. С. 34).

У статті полковника В. Зарницького «Відродження збройних сил України 1917/1918р.» подається все дещо по-іншому. У лаконічній формі розповідається про перипетії 1917–1918 рр. Цей автор, на відміну від попереднього, вказує на нерішучість саме Української Центральної Ради. Її небажання використовувати українізовані частини чи сприяти їм зіграли свою негативну роль: «Армія є армією так довго, як довго вояк не тратить часу на безділля та має певну мету, війну за незалежність української держави. Безцільне перебування в прифронтовій полосі на протязі трьох місяців зробило своє. Зукраїнізоване військо втратило свій вояцький дух, дезорганізувалось, зневірюючись в національній

ідеї» (Вісті комбатанта. 1979. № 2. С. 78). Таким чином, пасивність керівництва УЦР призвела до розкладання тих українізованих частин, що були на фронті. Не дивно, чому на початку 1918 р. не було кому захистити українські землі.

Учасник визвольної боротьби полковник армії УНР Володимир Кедровський (1890–1970) описував, як у 1917 р. проводилась українізація військових частин: «Початки українізації в російській армії і Перший Український Військовий З'їзд» (Вісті комбатанта. 1967. № 1. С. 24–31); «Українізовані частини і регулярна армія» (Вісті комбатанта. 1968. № 2. С. 37–39). Слід зазначити, що В. Кедровський під час визвольних змагань обіймав важливі посади в УНР, однією з яких була посада очільника Державної Інспекції військ Армії УНР. У першій статті автор відзначає, що станом на 1917 р. в лавах армії було багато українців. Але коли почався рух за українізацію військових частин «влада рішуче виступила на боротьбу проти такого «небезпечного вчинку». На допомогу їй прийшло все, що було в Києві вороже українському національному рухові» (Вісті комбатанта. 1967. № 1. С. 26). Однак цей спротив «протверезив українське громадянство, зокрема, воєцтво». Почалася активна діяльність. В. Кедровський у публікації наводить окремі постанови тогочасних військових з'їздів. Друга його стаття проливає світло на те, як непросто було Україні в умовах розкладання армії колишньої імперії створювати свої збройні сили. Лютнева революція спричинилася до того, що Східний фронт Першої світової війни став розсипатися: «Мільйони вояків російської армії, що була розташована на протинімецькому й протиавстрійському фронтах та на всій території України поволі цілком дезорганізувалися і розклалися» (Вісті комбатанта. 1968. № 2. С. 37). Далі автор зазначає: «Подібні події відбувалися на всій території України, що унеможливило концентрувати певні українізовані частини так, щоб з них організувати регулярну армію. Всі залізниці були забруджені розбештаними російськими військами, а тому з боєм доводилося українізованим частинам здобувати собі вагони та паротяги для переїзду в призначені їм місця. Це все страшенно томило й хвилювало українізовані частини, зморувало їх і нарешті деморалізувало. Найліпше зорганізовані українізовані частини знаходилися поза межами України, бо там російська влада не так перешкоджала українізації, як в Україні, де вона боялася допустити до створення української регулярної армії» (Вісті комбатанта. 1968. № 2. С. 37). Тому й не дивно, що наприкінці 1917 – початку 1918 рр. в Україні зробили ставку на

добровольців, таких як Гайдамацький кіш Слобідської України, Січові Стрільці, Вільне козацтво.

Про українізацію військових частин 1917 р. йдеться і у статті Василя Федоровича «Перший Український корпус» (Вісті комбатанта. 1986. № 1. С. 21–27). На конкретних прикладах автор показує, як все відбувалось. Публікація готувалася на основі спогадів Павла Скоропадського, який очолював той корпус.

Полковник армії УНР Степан Лазуренко (1892–1969) описує заснування української військової частини – полку імені Б. Хмельницького, у створенні якого він брав безпосередню участь – у статті «Перший Козацький імені Богдана Хмельницького Полк» (Вісті комбатанта. 1967. № 2. С. 19–24). Автор акцентував увагу на протистоянні з представниками Тимчасового уряду, які не підтримували ідею українізації військових частин. І все-таки 1 травня 1917 р. українські солдати з київського гарнізону проголосили себе Першим Українським Козацьким імені Гетьмана Богдана Хмельницького Полком, який налічував 4 тисячі чоловік. Полк отримав прапор, під яким наступні три роки брав участь у визвольній боротьбі.

Західноукраїнський громадський і церковний діяч Володимир Клодницький (1891–1973) опублікував спогади «Моя служба в УГА» (Вісті комбатанта. 1969. № 2. С. 24–31), а Василь Ілашук (1893 – 1965), старший десятник УГА – «В денікінському полоні на Дарниці» (Вісті комбатанта. 1973. № 4. С. 15–31; 1973. № 5–6. С. 25–57). Учасник визвольних змагань Фотій Мелешко (1889–1970) у статті «В Єлизаветській залозі» (Вісті комбатанта. 1969. № 6. С. 21–26) подає свої спогади про події антигетьманського повстання. Він також опублікував спогади «Південно-східня група армій УНР та її командир отаман Янів» (Вісті комбатанта. 1970. № 3–4. С. 60–71; 1970. № 5. С. 7–11; 1970. № 6. С. 9–15; 1971. № 1. С. 21–25).

Валентин Сім'янців (1899–1992), сотник полку «Чорних запорожців» армії УНР, описує окремі епізоди Першого Зимового походу в статті «В Зимовому поході» (Вісті комбатанта. 1965. № 1. С. 22–23). Про ті ж події також писав сотник української армії Іван Козак: «Перший зимовий похід» (Вісті комбатанта. 1963. № 1. С. 6–8). Останній акцентує свою увагу на тому, чим Перший Зимовий похід вирізнявся від інших подій того часу. «Наймаркантнішою рисою цієї славної воєнної дії є її всебічна успішність. Цим вона різниться від інших подвигів української зброї новітніх часів...» (Вісті комбатанта. 1963. № 1. С. 8). Сотник армії УНР

Михайло Курах (1895–1962) у статті «Чи Січові Стрільці брали участь у Зимовому поході?» (Вісті комбатанта. 1961. № 1–2. С. 24–36) пояснює, чому Січові Стрільці були розпущені наприкінці 1919 р., переконливо спростовуючи звинувачення в зраді.

Полковник армії УНР Гриць Маслівець у своїй публікації «Правда про Тютюнника» розповідає про обставини, які погубили генерал-хорунжого армії УНР. У статті йдеться про те, як його змогли виманити до окупованої більшовиками України і схопити. Такі подробиці стали відомі лише під час Другої світової війни, коли Харків окупували німецькі війська і стали доступні матеріали радянських каральних органів. Резюмує всю цю історію дослідник так: «Тютюнника хіба можна пожалувати в його жадливій недолі. Але жаль якось не в'яжеться з його уявою. Я особисто мав до його та маю й тепер пошану і повне довір'я, а про закінчення його кар'єри та життя можу лише сказати: шкода його, він заслужив на інший, кращий кінець» (Вісті комбатанта. 1972. № 4. С. 40).

Генерал-хорунжий Генштабу Петро Самутин (1896–1982) написав для журналу низку статей про 6-ту січову стрілецьку дивізію, яка відіграла важливу роль під час «дива на Віслі» 1920 р. (Вісті комбатанта. 1970. № 3–4. С. 14–20; 1970. № 5. С. 12–17). Сам автор в тій структурі обіймав посади командира сотні, коменданта штабу дивізії. Павло Дубрівний (1894–1975) детально розкрив історію Першої козацько-стрілецької дивізії Армії УНР, більш відомої як «сірожупанники» в статтях «Сірожупанники» (Вісті комбатанта. 1962. № 3–4. С. 44–46) та «Сіра дивізія і література до неї» (Вісті комбатанта. 1967. №1. С. 18–23). Про «сірожупанників» також писав В. Прохода (1891–1971) у статті «Бої Сірожупанників на польському фронті» (Вісті комбатанта. 1969. – № 6. – С. 41–49). Цей автор воював у складі Сірої дивізії, яка сформувалася із українських полонених, що перебували в таборах Австро-Угорщини. Санітарний поручник Української Галицької Армії Іван Рижій опублікував цікавий матеріал під назвою «Санітарна Служба в Листопадових Днях у Львові» (Вісті комбатанта. 1965. № 3. С. 14–22; 1965. № 4. С. 17–24).

Теми тогочасного флоту України торкався Володимир Трембіцький (1919–2008), член НТШ в Америці та УВАН, автор багатьох публікацій з історії, геральдики, вексилології. У «Вістях комбатанта» він розмістив статті, а саме: «Основні дати та факти про морську справу Української держави» (Вісті комбатанта. 1988. № 1. С. 62–70); «Персональний склад адміралства та воєнно-морської команди українсь-

кої чорноморської флотії» (Вісті комбатанта. 1969. № 2. С. 51–63). Перша стаття зроблена у формі хронологічного списку, де зазначено головні дати історії українського флоту доби визвольних змагань. Вона охоплює період з березня 1917-го по 23 серпня 1919 р. Друга стаття цікава тим, що в ній подано списки командного складу флоту, а також говориться про те, скільки кораблів різного класу було в складі флоту.

Ціла низка статей журналу була присвячена суспільно-політичним аспектам визвольних змагань. М. Сулима в статті «В роковини Української революції» високо оцінював ці події: «Є незаперечним фактом, що роки визвольних змагань стали наріжним каменем творення української нації». Водночас автор виокремлює чинники, котрі призвели до поразки. Це і брак державотворчих сил, і несвідоме населення, що радо велосся на популістські гасла більшовиків, і наївність соціалістів, що мали більшість у Центральній Раді. І ще один важливий момент: «Якщо, замість цих чотирьох довжелезних універсалів, Центральна Рада була б створила чотири здисципліновані дивізії, наша держава могла б була легко справитися з більшовицькими та білогвардійськими диверсіями в Україні» (Вісті комбатанта. 1978. № 2. С. 34).

Василь Федорович у статті «Від нині воєдино. Чорні думки з нагоди соборности» зауважує, що ухвалений акт не розв'язав розбіжностей між двома частинами України. Періодом найбільшого напруження відносин, на думку автора, є той час, коли Директорія перебувала в Кам'янці (червень – листопад 1919 р.). І зрештою всі ці розбіжності призвели до того, що «постали дві концепції: одна для галичан «Радше з чортом, ніж з поляком», а друга для наддніпрянців «Нехай і чорти, аби не москаль»» (Вісті комбатанта. 1979. № 2. С. 28).

На суспільно-політичні теми у журналі писали такі автори, як: Ф. Кордуба – «З перспективи 50-річчя Листопадового зриву» (Вісті комбатанта. 1968. № 5–6. С. 90–99), Л. Ганкевич – «Заприсяження першого уряду ЗУНР у Львові» (Вісті комбатанта. 1961. № 4. С. 9–11). Відомий український громадський діяч діаспори, історик, журналіст і редактор журналу «Вісті комбатанта» Василь Верига (1922–2008) присвятив низку статей даній тематиці: «Лютнева революція 1917 року» (Вісті комбатанта. 1969. № 1. С. 13–15), «Українська національна революція» (Вісті комбатанта. 1977. № 5–6. С. 61–70), «Хто завинив» (Вісті комбатанта. 1979. № 1. С. 21–25).

Петро Потічний (1930 р.н.), професор Мак-Мастерського університету в Канаді, підготував статтю «Завдання і цілі української революції 1917 р.»

де йдеться про поміркованість вимог українських діячів на початковому етапі. Небажання до розриву з Росією автор пояснює так: «...вагання, що тривало аж до часу захоплення влади Леніном, треба приписати загально поширеній в Україні вірі в російську демократію, чи радше віру в ліберальні й демократичні сили, які ніби то існували в Росії» (Вісті комбатанта. 1969. № 1. С. 17). У подальшому це не раз спричиняло протистояння між політичними силами і діями, як приклад, суперечності між В. Винниченком і С. Петлюрою.

Хорунжий армії УНР Іван Гнойовий (1889–1974) опублікував частину своїх спогадів у статті «Катеринослав у боротьбі за українську незалежність 1917–1918 р.» Автор в деталях розповів про те, як тодішній Катеринослав зустрів зміну влади після відречення царя. Коли надійшли звістки про утворення Центральної Ради у Києві, почалося гуртування українських солдатів. Були встановлені зв'язки з українськими організаціями Катеринослава. Невдовзі розпочалася агітація. «Говорив я коротко й стримано про історію України, беручи своє знання з однотомової історії України М. Грушевського й історії Аркаса та популярних оповідань Кашенка. На закінчення своєї промови я дуже побіжно й обережно зазначив, що у новому устрої імперії ми хочемо бути українцями, а не «хахлами», чи «малоросами»; хочемо мати свою українську школу, свою мову в судах і урядах» (Вісті комбатанта. 1971. № 1. С. 43). Завдяки агітації вдалося створити полкову раду. Втім, не все йшло просто, оскільки було багато противників навіть серед тих, хто мав українське походження. «Навіть, один полковник з прізвиськом «Дорошенко», до українства тоді не признався...» (Вісті комбатанта. 1971. № 1. С. 44).

У деяких номерах «Вістей комбатанта» можна знайти матеріали про зовнішню політику України тих часів. Так, В. Федорович у статті «Берестейський мир у світлі міжнародного права» (Вісті комбатанта. 1975. № 2. С. 26–30) аналізує мирний договір між УНР і Центральними державами від 9 лютого 1918 р. Важливим моментом цієї угоди, наголошує автор, стало визнання УНР, оскільки «згідно з вимогами міжнародного права, міжнародні акти, а в тому також і мирові договори, можуть заключувати тільки суверенні держави й деякі міжнародні організації». І хоча міжнародна обстановка того часу не дала змоги реалізувати більшість з того, що задумувалось, угода в Бресті мала велике значення. В. Федорович наводить один цікавий факт. Серед німецького керівництва було два протилежні підходи до України після підписання миру. Цивільне

керівництво, а саме кайзер Вільгельм II і уряд, ставилося до України, як до союзної держави. А ось військовики дотримувалися протилежної думки: Україна – це окупована територія. Автор також розглядає українсько-польські відносини 1917–1921 рр. у статті «Україна і Польща напередодні Ризького договору» (Вісті комбатанта. 1987. № 1. С. 12–20). Починається все з Третього універсалу Центральної Ради. Далі наводяться факти про те, як змінювалися відносини між двома країнами.

Заслуговує на увагу і його стаття «Центральна Рада і Тимчасовий уряд» (Вісті комбатанта. 1989. № 1. С. 29–35), в якій події революційної доби з березня по листопад 1917 р. подано у висвітленні журналу «Таймс». Незважаючи на те, що «англійський кореспондент лондонського «Таймс», що в часи війни перебував на терені Росії, був поклонником «єдиної, неділимої», все-таки «з вибухом революції в 1917 р. він швидко зорієнтувався в новій ситуації і старався доволі об'єктивно представляти незалежницькі рухи поодиноких народів» (Вісті комбатанта. 1989. № 1. С. 29). Незважаючи на несприйняття українського визвольного руху, англійський кореспондент все-таки визнає успіхи Української Центральної Ради. Особливо в середині 1917 р., коли їй вдалося здобути для себе деякі права від Тимчасового уряду, що було закріплено Другим універсалом.

Історик В. Трембіцький (1919–2008) описує різні аспекти зовнішньої політики часів Директорії УНР. Ця тема розкривається у низці його статей: «Про українсько-польське перемир'я 1 вересня 1919 року» (Вісті комбатанта. 1973. № 4. С. 32–33); «Заходи українських урядів у справі звільнення українських вояків з італійського полону» (Вісті комбатанта. 1973. № 4. С. 55–64); «Червоно-хресні взаємини з сумежними державами» (Вісті комбатанта. 1973. № 3. С. 87–93; 1973. № 4. С. 8–14); «Розміщення консульських бюр для червоно-хресних представництв Української держави» (Вісті комбатанта. 1975. № 3–4. С. 33–35).

У «Вістях комбатанта» порушуються і проблеми повстанського руху в Україні. Правда, таких матеріалів не так багато. У першу чергу, тут варто відзначити публікації Леоніда Полтави (1921–1990): «Повстанські загони на Півдні України» (Вісті комбатанта. 1967. № 3. С. 32–35) і «Українські повстанські загони в 1919/1922 роках» (Вісті комбатанта. 1967. № 5–6. С. 26–33). Із «Літопису Червоної Калини» була передрукована стаття «Противольшевицькі повстання в Україні в 1921 р.» (Вісті комбатанта. 1969. № 6. С. 57–67), де подаються по регіонах склад і кількість повс-

танців, хто їх очолював, а також інформація про їхні дії проти більшовиків.

Хоча на сторінках журналу «Вісті комбатанта» переважають публікації з військових аспектів Української революції 1917–1921 рр., не обходили автори статей і проблем, пов'язаних з причинами поразки визвольних змагань. Так, Я. Зозуля, В. Кедоровський у своїх дослідженнях наголошують на тому, що протягом 1917 р. не вдалося створити з українізованих частин справжньої регулярної армії УНР. Всі ті частини, в яких була здійснена українізація, фактично самі розпалися до кінця 1917 р. На означені причини вказує і В. Зарницький, але він ставить у вину деморалізацію і знищення українізованих частин саме Центральній Раді. Небажання використовувати військові підрозділи за призначенням, невміння поставити їм правильні завдання призвели до того, що на початку 1918 р. українізовані частини не здатні були зупинити більшовиків, часто проголошували нейтралітет або переходили на бік ворога. Подібної думки дотримувався і вищезгаданий М. Сулима, який вважав, що Центральна Рада не приділила достатньої уваги будівництву власних збройних сил. Водночас він виокремлював й інші причини: народ легко вівся на агітацію ворога; наївність соціалістичних партій в Україні. Із останнім зауваженням погоджується Петро Потічний. Він пише про згубний вплив переконаності українських політичних діячів у можливість мирного вирішення всіх питань з Росією. В. Федорович наголошує на ще одному моменті тих часів – відсутності єдності між діячами Наддніпрянської та Західної України, якої реально не було навіть після проголошення об'єднання УНР і ЗУНР. А в результаті цієї неузгодженості обидві сторони зазнали поразки.

Таким чином, «Вісті комбатанта» є цінним джерелом інформації про події доби визвольних змагань. Журнал містить свідчення очевидців та безпосередніх учасників тих подій. Дослідникам української військової тематики публікації часопису є особливо цікавими, адже в них змістовно розкривається специфіка військової справи України періоду визвольних змагань. Водночас це ніяким чином не применшує важливості квартальника як загальноісторичного джерела. Автори журналу активно досліджували різні аспекти Української революції в той час, коли в самій Україні ця тема була фактично заборонена. Завдяки друкованому органу комбатантських організацій української діаспори, а також іншим виданням діаспори, багато інформації дійшло до нашого часу. Це дає змогу нинішньому поколінню вивчати об'єктивну

історію України, що є важливою умовою консолідації українського суспільства, утвердження нашої державності.

Бібліографічні посилання

1. *Нариси історії Української революції 1917–1921 років* : у 2 кн. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К. : Наукова думка, 2011–2012. Кн. 1 / [В. Ф. Верстюк (кер.) та ін.]. 2011. 390 с.
2. *Нариси історії Української революції 1917–1921 років* : у 2 кн. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К. : Наукова думка, 2011–2012. Кн. 2 / [В. Ф. Верстюк (кер.) та ін.]. 2012. 460 с.
3. Карпов В. «Вісті комбатанта» – цінне джерело з дослідження історії розвитку української військової символіки. *Військово-історичний альманах*. 2011. Ч. 1. С. 153–159.
4. Винниченко В. *Відродження нації (Історія української революції : марець 1917 р. – грудень 1919 р.)*. К. : Книга Роду, 2008. 797 с.
5. Петлюра С. В. *Вибрані твори та документи* / уклад. Л. В. Голота. К. : Довіра, 1994. 271 с.
6. *Листування Михайла Грушевського* / Михайло Сергійович Грушевський ; ред. Любомир Винар ; упоряд. Галина Бурлака ; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. К., 1997. 399 с.
7. Реєнт О. П. *Павло Скоропадський*. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2003. 304 с.
8. Гай-Нижник П. П. *УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920 рр.)*. К. : «ЩЄК», 2010. 304 с.
9. Гай-Нижник П. П. *Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.)*. К. : Дуліби, 2016. 532 с.
10. Коваль Р. М. *Повернення отаманів Гайдамацького краю*. Київ : Діокор, 2001. 287 с.
11. Капустянський М. *Похід українських армій на Київ – Одесу в 1919 році*. К. : Темпора, 2004. 558 с.

References

1. Smolii, V. A., Verstiuk, V. F. (Eds). (2011). *Narysy istorii Ukrainiskoi revoliutsii 1917-1921 rokiv: u dvokh knykhakh* [Essays on history of Ukrainian revolution 1917-1921 in two volumes]. (Vol. 1.). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
2. Smolii, V. A., Verstiuk, V. F. (Eds). (2012). *Narysy istorii Ukrainiskoi revoliutsii 1917-1921 rokiv: u dvokh knykhakh* [Essays on history of Ukrainian revolution 1917-1921 in two volumes]. (Vol. 2.). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
3. Karpov, V. (2011). "Visti kombatanta" – tsinne dzherelo z doslidzhennia istorii rozvytku ukrainskoi viiskovoi symboliky ["The news of the combatant" – a valuable source for research on the history of the development of Ukrainian military symbols]. *Viiskovo-Istorychnyi Almanakh, 1*, 153-159. [in Ukrainian].
4. Vynnychenko, V. (2008). *Vidrodzhennia natsii* [Rebirth of nation]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Petliura, S. (1994). *Tybrani tvory i dokumenty* [Selected works and documents]. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian].
6. Wynar, L. (Ed.) (1997). *Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho* [Correspondence of Mykhailo Hrushevsky]. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Reient, O. (2003). *Pavlo Skoropadskyyi* [Pavlo Skoropadsky]. Kyiv: Alternatyvy. [in Ukrainian].

8. Hai-Nyzhnyk, P. (2010). *UNR i ZUNR: stanovlennia orhaniv vlady i natsionalne derzhavotvorennia (1917-1920)* [UPR and WUPR: formation of the authorities and national state building (1917-1920)]. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Hai-Nyzhnyk, P. (2016). *Ukrainska dyplomatiia i mizhnarodna finansova polityka uriadiv Tsentralnoi Rady, Ukrainiskoi Derzhavy (Hetmanatu) ta Dyrektorii UNR (1917-1922)* [Ukrainian diplomacy and international finance policy govern-

ments of Central Rada, Ukrainian State (Hetmanate) and Directory UPR (1917-1922)]. Kyiv: Duliby. [in Ukrainian].

10. Koval, R. (2001). *Povernennia otamaniv Haidamatskoho kraiu* [Return of the otamans of the Haydamak Region]. Kyiv: Diokor. [in Ukrainian].

11. Kapustianskyi, M. (2004). *Pokhid ukrainskykh armii na Kyiv-Odesu* [Campaign of Ukrainian armies on Kyiv and Odessa]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

Yevhen Shparhalo,

Research Assistant of Department of Foreign Ukrainica, Vernadsky National Library of Ukraine

ELUCIDATION OF UKRAINIAN REVOLUTION EVENTS 1917–1921 IN JOURNAL «THE NEWS OF THE COMBATANT»

Analyzed the coverage of events of the Ukrainian Revolution of 1917 – 1921 on the pages of the Journal of the Combatant, which is stored in the funds of the Department of Foreign Ukrainica at the Institute of Book Science of the Vernadsky National Library of Ukraine. It was found out that the main aspect, which was focused on the authors of the journal articles, was military events of national liberation struggle in Ukraine at the beginning of the twentieth century.

K e y w o r d s: Department of Foreign Ukrainica at the Institute of Book Science of the Vernadsky National Library of Ukraine, Ukrainian revolution 1917–1921, «The news of the combatant», veteran organization of Ukrainian Diaspora.

Стаття надійшла до редакції 7.02.2018 р.

УДК 016: [94 : 323.272] (477)''1917/1921''

Тетяна Добко,

д-р. наук із соц. комунікацій,

завідувач відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олександр Дуднік,

канд. іст. наук, ст. науковий співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Бібліографічні покажчики з історії національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)

У статті проаналізовано бібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., видані в Україні, СРСР та кордоном у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Висвітлено їх структуру, тематику, інформаційне наповнення, простежено зміну методологічних засад їх підготовки, представлено актуальні бібліографічні посібники, підготовлені до 100-річчя Української революції.

К л ю ч о в і с л о в а: вітчизняна історична бібліографія; бібліографування видань, присвячених Українській революції 1917–1921 рр.; бібліографічні покажчики II половини ХХ – початку ХХІ ст.

Тематика національно-визвольних змагань українського народу, зокрема періоду Української революції 1917–1921 рр., є однією з найпоширеніших серед досліджень українських істориків і літераторів. За кількістю праць, приурочених їй, вона поступається хіба що Хмельниччині. Щоправда, в СРСР, зокрема після встановлення тоталітарного режиму й підміни національних інтересів класовими, дослідження

означеної тематики були заборонені. Відповідно й революційні події 1917–1921 рр. на українських землях подавалися тільки з класових позицій, а все, що стосувалося відродження української державності – таврувалося. Спотворення вітчизняної історії мало на меті позбавити наш народ історичної пам'яті, його майбутнього. На перешкоді таких планів стояла українська діаспора в країнах Заходу. Вона була чи не єдиним рупором, що нагадував